

Dívčí válka s ideologií. Libora Oates-Indruchová (ed.) Praha, Nakladatelství Slon 1999

S podtitulem „klasické texty anglo-amerického feministického myšlení“ vydalo pražské sociologické nakladatelství Slon antologii třinácti textů, mapujících vývoj reflexe tématu genderu v poměrně širokém časovém záběru. S jedinou výjimkou – jedná se o práci z oblasti politické filozofie Johna S. Milla, jde o vybrané příspěvky autorek, které povětšinou své relevantní texty publikovaly v tzv. druhé vlně feminismu: tedy v sedmdesátých letech, ačkoliv první text antologie směřuje až k Mary Wollstonecraft s titulem, jehož vrocení je datováno rokem 1792.

Z hlediska časové linie je tedy na první pohled zřejmé, že sice nepůjde o rafinovanější verzi analyticky vystavěného „feministického“ myšlení, pracující s textovou, psychoanalytickou či dekonstruktivní výbavou (viz např. L. Irigaray), ale spíše o texty, které se v první řadě vyrovnávají s tématem dominance maskulinních konstrukcí světa, vědy, kultury atp. a zároveň se odvolávají na problematiku podsunuté či zástupné identity, falešných identifikací, latentního sexismu a ovšem i nejasného vymezení pojmu sebeúcty.

I když se výše naznačené, tj. diferencovanější přístupy, v závěrečných textech výboru přeci jenom mihnou, viz. např. Judith Williamson s dešifrací reklamy na půdorysu strukturalistického přístupu, či Juliet Mitchell v Úvodu ke knize „*Ženská sexualita*“, která rozebírá Lacanovo pojetí subjektu na zpracovanějším formátu, než je obvyklý psychoanalytický koncept, základní pojetí, které je pro naprostou většinu textů charakteristické, vychází ze strategie nezbytného pro-

zkoumávání skrytých, zabydlených či jinak primárně přítomných představ, které dlouhodobě marginalizují pojetí, výklad, roli či význam ženy.

Druhým typickým znakem těchto textů je důraz na rekurentní „textové pole“ vždy už předchůdně provázaných významů mužské konstrukce světa, platných pro jakékoliv výkladové schéma. To v zásadě znamená, že autorky v prvním plánu provádějí jakousi nezbytnou „strategickou obranu“ svých výkladových pozic vůči zjevně apriori zavádějícím praktikám před-rozumění tomu, co má být z jejich pozice teprve předmětem tázání a popisu.

Z tohoto přístupového klíče je patrné, že „textové pole“ tohoto typu myšlení musí být odolné vůči dávno etablovaným a nadužívaným automatismům mužského čtení – tedy vůči jakési maskulinizaci textové recepce.

Většina příspěvků proto souběžně provádí výklad vlastního tématu s určitým obranným doprovodným pozadím. „Čte“ a popisuje určitý problém tak, že zároveň provádí analýzy dosud platných či převládajících scénářů pro udělení významů příslušnému tématu (viz např.: Vizuální slast a narativní film, Jazyk z dílny mužů). Instantně, i když zřejmě nezáměrně, zavádí určitou zdvojenou reflexi (tj. párové opozitum žena versus muž je téměř latentně zabudované, tudíž vždy už jaksi předem přítomné v akcelerující linii výkladu tématu). Tzn. že první reflexe jde po problému, druhá po jeho maskulinní revizi či redefinici. Ve stejné významové rovině odporuje možnému porozumění textu jako tomu, co jsme dosud znali, a čemu doposud rozumíme z pozice tzv. „falologocentrismu“ (viz např. Derrida).

Jinak řečeno, jde o jistou komplikaci náhledu a následného čtení – rozuměj

čtení textu jako „zdvojeného textu“, protože implicitně odporujícímu vůči zavádějícímu modelu mužského dominantního čtení, a současně textu, který je třeba číst jako instruktáž o přeměrovaných významech některých významných pojmů: povětšinou těch, které lze považovat za výkladové. (např.: jazyk, moc, síla, nadvláda, ideologie atp.).

Nakonec jde i nezbytnou doprovodnou afektivní potřebu každého textu, tj. potřebu pročístit zřetelný nános dosud nepřehlédnutelného, i když v tomto případě, z pozice feministické literatury, reliktního prezentismu mužské instantní verze daného problému: navíc chápané jako samozřejmé. Proto lze ve většině příspěvků nahlédnout nepominutelnou vůli k emancipativní reflexi.

První vlna feminismu je tak zastoupena třemi ukázkami, s úvodní stranou výboru, kde nalezneme odkazy na dataci prvního vydání, v časovém rozpětí 1792, 1869 a 1929.

Druhá vlna obsahuje zbývajících deset textů vydaných ovšem už v mnohem kratším časovém úseku: 1963–1982, kde především sedmdesátá léta pokrývají největší část knihy: přesněji, jde o ukázky v rozsahu stran 57–302. Lze tedy říci, že z prostého výčtu základních dat je patrné, že se k českému čtenáři dostává výbor prací zaměřených na typ myšlení, který je označován jako feministický a který zůstává svou argumentační výstavbou a volbou témat o zhruba dvě desetiletí nazpět.

Nicméně, protože účelem této publikace bylo patrně první a bližší seznámení s určitým myšlenkovým a tematickým okruhem textů, dnes již zcela zřejmě začleněném a etablovaném ve svém předmětu, je možné přijmout uvedenou antologii s povděkem, neboť přibližuje, alespoň z určitého pohledu (zde daného

výběrem témat a autorů) postupně utváření a profilování specifického náhledu na problematiku, která je dnes vcelku běžně označována jako oblast genderu.

Evidentní předností této antologie je předřazení krátkých medailonů jednotlivých autorek, včetně stručného vyjmenování základních prací, a to zároveň s daty vydání.

Za další klad je možné trochu paradoxně považovat volbu ukázek, v tomto případě je totiž určitá elementární atraktivnost na místě i při vědomí, že v domovské oblasti jde o dnes již standardní texty: viz např. Betty Friedan s lehce invokativním titulem „*Ženská mystika*“, s určitou záměrnou finalitou feminní verze jinakosti, jejího nezbytného hledání a následnou potřebou nalezení příhodné cílové identifikační matrice, případně Kate Millett a její parametricky vymezené pojetí „*Sexuální politiky*“: Gender je v tomto případě vymezován na škále pojmů s výběrovou konotací k humanitním disciplínám, při občasně výpomoci fyzikálních termínů (viz. např. síla) a rámován stratifikačními pojmy.

V takto nastavené pojmové nomenklatuře lze vymezovat samotné pohlaví v nejobecnějším formátu, tzn., že pro autorku je pohlaví „*statusová kategorie s politickými důsledky*“ (s. 72).

Jiný přístup představuje např. Joan Kelly-Gadol v práci s názvem „*Měly ženy nějakou renesanci?*“: v tomto případě máme před sebou historickou studii, a to v převážně deskriptivním pojetí s referenčním rámcem lásky a středověké paní na straně jedné a sexualitou a láskou na straně druhé.

Tak jako ve většině textů uvedeného výboru je i zde patrný důraz na poněkud účelové dichotomické párování, tj. vymezování ženy vůči apriorně příleha-

jícímu, a navíc i mnohde nijak předem důkladněji nezkoumanému předpokladu nadvlády paradigmatu kulturně etablované a transversální virility. Nicméně vztah politiky a kultury daného období je přesto naznačen poměrně elegantně a autorka tak může dovést tušený výstup práce:

„Ženy, které na sebe braly kulturní úlohu jako umělkyně a patronky dvorské lásky, už měly svou politickou roli, která jim zajišťovala jistou míru nezávislosti a moci“.

Exkurz po historickém středověku je zde připomenutím rozporu, který bychom si občas měli připomenout. Dvorská láska, čili v jistém smyslu vztah multiplikující volnosti, náležící oběma stranám kontraktu, je totiž kolonizována funkcí a typem autority, namnoze v jakémisi mužském „dominiátu“, který je současně vždy závislý na politickém diskursu a praxi.

Invazivní efekt diskursivní praxe pak vede k tomu, že italské dvory v pojetí či teorii lásky nakonec po vzoru Castigliona Dvořana vyměřily dostatečnou míru lhostejnosti vůči zájmům žen, aby dvořan se stejnou lhostejností byl soběstačným milencem.

Asymetrie tohoto vzorce vede ve svém důsledku nakonec k pravému opaku: trpké multiplikaci závislosti.

Další text, jež je vhodné připomenout, je práce Dale Spenderové s příznačným názvem: *„Jazyk z dílny mužů“*. Je totiž zřetelnou ukázkou problematického uchopení tématu, jeho sice možné redefinice. Nicméně otázkou zůstává, zda kritika matrice subjektivní – objektivní, vedená po linii implikovaného předpokladu preskripcí významů, v tomto případě úzce chápaném ve smyslu kulturní před-definice, tj. patriarchálního členění konstrukce vlastních významů světa, které si muži cele nárokovali pro

sebe, tj., že své poznání legitimizují preskripcí objektivní. Což jinými slovy znamená, že jejich významy mají objektivní charakter, zatímco ženské poznání z tohoto terénu exkomunikují preskripcí subjektivní. Ze samotné povahy dané matrice pak plyne, že je pouhým opakem objektivního, tudíž dané významy takto zavedené subjektivní nemají žádnou evidentní „platnost“ pro popis světa. Autorka ovšem předpokládá, že dojde-li ke změně matrice v relaci subjekt-objektového rastrování reality, dojde i k nové možnosti jejího „formátování“: dříve či později tato změna, podle autorky, umožní vhodnou translaci významů pro rovnoprávnou konstrukci sociálního, je-li základem pro tento postup daný řád společnosti – jak předpokládá Spenderová (ponecháme-li stranou, jak vzniká ona danost řádu společnosti).

I když je tento text možné chápat jako evidentní snahu o zrušení bezprizorního stanoviska těch, kdož jsou takto vymezení a tím i diskriminováni jako pouze subjektivní, samotná revize konstrukce této matrice nic takového neumožňuje. Pouze poukazuje na nezbytnost změny chápání a uplatňování identifikace v rámci jiné matrice: totiž matrice žena – žena, subjektivní – subjektivní, objektivní – objektivní. Protože matrice subjekt – objekt pro rastrování reality nespočívá na pouhé změně pohlaví a dominantní preskripci.

Tím je možné rekonstituovat sociální prostor zvýznamňování a kodifikovat takové praktiky legitimizace, které nejsou ve výhradním držení muže.

Potom i důležitý pojem „umlčování“, sloužící k označení existence ženy, může být přepsán v rámci jiného legitimizačního uspořádání.

Jemnější verzi feminity nakonec představuje poslední ukáзка antologie: text

Julie Mitchell: „Ženská sexualita: J. Lacan a Freudova škola“ představuje poměrně vyváženou studii, ve které autorka upozorňuje na některé významné distinkce v Lacanově výkladu lidského subjektu. Jeho subjekt totiž není jen jakousi svébytnou entitou s vlastní pevnou identitou, ale spíše naopak: je bytostí s fragmentarizovanou sexuální subjektivitou, bytostí, vznikající z difference mezi obrazem, přejímaným formou identifikace „sebe-obrazu“ ve vnímání a vidění druhých, a současně způsobem začlenění tohoto obrazu do vlastní konstitutivní výstavby self.

„...nevědomí analyzanda odhaluje fragmentovaný subjekt s přesouvající se a nejistou sexuální identitou. Být člověkem znamená být podroben zákonu, který decentruje a rozděluje: sexualita se vytváří v rozdělení, subjekt je rozštěpen: ideologický svět tuto pravdu před vědomým subjektem skrývá, ten se má cítit celý a jistý si svou sexuální identitou“ (s. 302).

Domýšleno do konce, studie Mitchellové, vystavěná na Lacanově koncepci, dává tušit možné pochybení v jednostranné ideologizaci genderu: ačkoliv jsou jeho póly difference žena – muž již etablovanou sociální kategorií, identitní propojení jde nejprve napříč jedním pohlavím, a teprve poté může být hledána vazba na pohlaví druhé. Obrácený postup není příliš šťastný, a uvedené texty této knihy jsou toho občas vhodným příkladem.

Vraťme se ještě k Mitchell: Lacanova verze totiž navíc naznačuje jistou nezbytnou opatrnost s nakládáním a používáním self-obrazů.

Obraz je v jeho případě nejen zprostředkujícím přeludem, je zároveň určitou směrnicí pro druhou diferenci: diferenci mezi objektem a touhou.

Touha je akcelerována teprve v momen-

tu, kdy je objekt ztracen (rozumí se pro dítě a jeho stádium zrcadla) a kde může Lacan doplnit Freudovo tvrzení o tom, že v samotné povaze sexuálního pudu je něco, co zabraňuje jeho úplnému uspokojení (s. 284). Touha neustále přesměrovává vazby pro ukotvení významů, jimž by bylo lze dotvořit a upevnit identitu: tím je celý tento proces zjevně nestabilní, nekončící a otevřený. Pro svět jednostranného pochopení dominance jednoho pohlaví je tak dostatečně evidentní, na jak chatrných předpokladech tato nadvláda stojí či stála.

Většina ukázek z této práce naznačuje jak zřetelnou sílu, tak i slabost celého výboru. Na straně jedné lze ocenit značnou snahu o poctivé vyrovnání se s důsledky nezbytné, byť namnoze nevyslovené a mnohde spíše implicitní, emancipační tendence vůči zužování a omezování významu ženského prvku v konstituci a sebereflexi feminity, a ovšem, i k tomu nezbytného vlastního ženského, vlastního ve smyslu matrice žena-žena, sebe-pojetí. Současně je třeba přivítat připomenutí jemných rozdílů, které v sobě v podstatě všechny texty výboru nesou, oproti zavedeným standardům tzv. kulturních rozdílů.

Zároveň je ovšem tato analogie i opětným připomenutím toho, že identitní vymezování v rámci genderu začíná uvnitř každé z daných dvou kategorií. Nejprve uvnitř.

Uvedenou antologii je tedy nesporně třeba ocenit, neboť nás vcelku důsledně zavádí do míst, ve kterých jsme se už dávno měli přestat jenom rozhlížet, a naopak, spíše se začít poučeně pohybovat.

Jiří Bystřický